

Mária emlékezete (1840)¹

SZEMERE BERTALAN

In Memory of Maria (1840)

*Je cesserai de souffrir aussi: mais si je croyois ne la pas revoir dans l'autre vie,
ma foible imagination se refuseroit à l'idée du bonheur parfait que je m'y promets.*

ROUSSEAU

*[Hamarosan megszűnök szenvedni én is, de ha nem hinném, hogy
viszontlátom a másik világban, nem tudnám tökéletesnek képzelni
a boldogságot, amiben odaát reménykedem. ROUSSEAU*

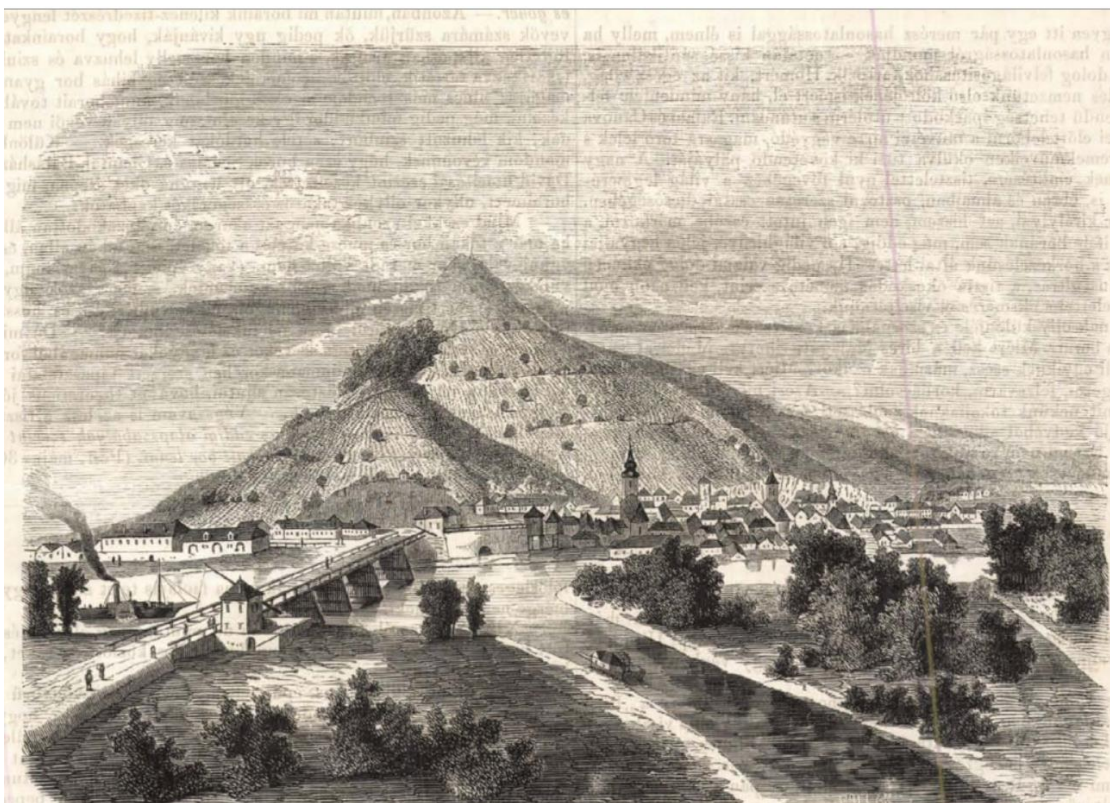
BENEDEK Marcell fordítása]²

Ki Tokajnak magános hegyét messziről kékelteni látja, akár a hazaszerzés nagy ünnepe ragyogjon föl lelkében, akár a híres szőlővessző gerédes lugosaira emlékezzék: kedv és öröm gyúl annak keblében. Csak nekem emelkedik e hegy bús *pyramisként*, mely halott fölébe épült, és benne, mérföldek távolából is, egy alacsony sírnak magas és örökös emlékét csak én pillantom meg. Mert mellette szenvedett, s most alatta nyugoszik Mária.³ Lélekben gyakran meglátogatom sírhalmát. S rajta, e határdombon, föld és menny közt, kibeszélhetlen kínok óráit élem. Nem porait járok én őrizni, azok a síréival nem sokára elválaszthatlanul összevegyülnek, hanem elmegyek sírjára, azt hívén, hogy ott vagyok hozzá legközelebb. Oh, bár csak átadhatnám rövid élete szomorú emlékezetét a jóknak; nem annyira ő érette óhajtom ezt, ki az erényt dicsősége nélkül szereté, mint magamért, mert bánkódónak nincs nagyobb vigasztalás annak tudásánál, hogy panaszai által a siratottnak emlékezete megörökítettik.

¹ Megjelent: *Budapesti Árvízkönyv I–V.* Szerk.: Szerk.: B. Eötvös József. Heckenast Gusztáv–Magyar Királyi Egyetem, Pest, 1839–1841. V. (1841) 1–31. és SZEMERE Bertalan: *Szépirodalmi dolgozatok és szónoklatok (A forradalom előtt és után).* Ráth Mór, Budapest, 1870 (*Szemere Bertalan összegyűjtött munkái VI.*) 66–95.

² A *Vallomásokból* való Rousseau-idézet (*Les Confessions Livre XII.*) csak az *Árvízkönyvben* olvasható, az 1870. évi kiadásból kihagyta szerkesztő, Szemere Mária. J.-J. Rousseau az idézetben édesanyja elvesztésén érzett fájdalomról ír (*Második veszteségem, még érzékenyebb és sokkal pótolhatatlanabb, a legjobb asszony és anya elvesztése volt, aki immár évekkal terhelten, betegséggel és nyomorúsággal túlterhelten elhagyta e siralomnak völgyét, hogy a jók honába költözzék, ahol a kedves emlékezés lesz a földi jótétemények örökös jutalma... megszűnt segíteni a szenvedőkön, s megszűnt szenvedni ő maga is. Hamarosan megszűnök szenvedni én is...* Jean-Jacques ROUSSEAU: *Vallomások I-II.* Fordította: BENEDEK István és BENEDEK Marcell, Magyar Könyvklub, Budapest, 2001. II. 366.)

³ Szemere Mária (Vatta, 1815. július–Csobaj, 1840. június 7.) Szemere László (1772–1843) és Karove Erzsébet (1783–1765) legkisebb gyermeke volt. 1836. augusztus 14-én Vattán ment férjhez a nemesi származású, szintén református Jakabfalvy Sámuelhez (1813–1846), aki a Tokajhoz közeli Csobajon (Szabolcs vármegye) volt birtokos. 1838. november 30-kán Csobajon született meg kislányuk, Jakabfalvy Jolán (1836–1894). Szemere Mária 24 éves és 38 hetes korában, 1840. június 7-én Csobajon meghalt, június 10-én temették el prédikációval és könyörgéssel a Jakabfalvy család csobajai református templom kertjében alapított kriptájában. Lányának, Jakabfalvy Jolánnak (1838–1902), aki 1846-ban apját is elveszítette, Szemere Bertalan lett a gyámja. Az árva Jakabfalvy Jolánt Magyarországon Szemere Bertalan anyja, Karove Erzsébet nevelte Vattán, de sok időt töltött Szemerééknél Párizsban is. Itt, Szemere párizsi naplójának tanúsága szerint Dembinszky Henrik fia, Jan Dembiński (1822–1861) feleségül kérte, de a házasságból nem lett semmi. 1857-ben férjhez ment almási Balogh Zoltán (1833–1878) költőhöz, aki fiatalon meghalt, második férje: Baranyi Ádám rendőrfelügyelő, aki 1902-ben emlékszerleget adományozott felesége emlékezetére a Csobajai Református Egyházközségnek.

1. A tokaji hegy a Vasárnapi Ujságban, 1857/26. (1857. jún. 28.)

I.

De a sírtól, hozzá úgyszólván mihamar vissza kell térni, távozzunk el s lépjünk közelebb a bölcsőhöz.

A bölcsőnél megkönnyebbedik a kebel, mert az élet kezdete örömmel és reménnyel kútfeje, melyből hosszú és szerencsés napok ígérését merítgeti a halandó, és mert még onnan végtelennek s örökké szépnek látszik az élettér, mely fekszik közte és a sír között. S bár midőn egy tehetetlen gyermeket eleve egy nagy jövőndő fényes hírébe látunk öltöztetni; eszünkbe a testetlen szívárvány jut is, mely a semmiből lobogó színekkel vonul fel az ég boltozatán; de másrésről, ha bokraiban a fülemile fészket meglelvén, örömmel pillantunk apró fiai közé, melyek zengő erdőket édes énekkel fognak eltölteni, ha nyári hajnalon gyönyörködve szemléljük zöld lombok közül a rózsák gyöngédke bimbóit ki-
pirosolni, ha a tavasz virányain reménnyel s várakozással teljes szívvel tekintünk körül, s a mezőknek zölde után arany kalászkok hullámszását, a fák virágainak elhullása után gazdag gyümölcsök termését várjuk, s lelkünkben egy dús ősnek kincsei tűnnek fel: mi jövőndőnek roppant világa nem támadhat képzeletünkben bölcsőjénél egy gyermeknek, melynek kicsinységeiből a megváltó isteni nagyságát látuk kifejlenni?

Szülék és rokonok ily reménnyel állanak a bölcső körül, s ha a gyermek fiú, föld nem terem koronát, nem világol nap alatt szerencse és dicsőség, melyet az újdonszülött gyermek feje körül lebegni nem látnának, s fejlődő életét oly szikrácskának nézik, mi nőttében birodalmakat borítandhat el lángjaival; ellenben a leányt szelídebb alakban, a lilium tisztaságában, a bárány ártatlanságában, a kikelet virágzó szendességében képzelik, mert a nő nem fellengő magasságban, sem nem bámulatra ragadó tulajdonokkal, hanem a mindennapi életben mindennap szükséges erényekért és meleg közelségben szerettetik, mint a föld minden virága, mit legörömostebb egyenesen keblünkre tűzünk fel, szerető szívünk dobogásának körébe.

- 113 - 82

A 1840-ik Eszék megy. Holtaknak Nemeik.

Sor	Halálozása és		A' meg. holtaknak		Helység	Eltemetés
	napja	in el te	nevei	Élet		
szám	halálának	megesze- nek.		Épít.	kor	helység
1.	20. Jan.	22. Jan.	Helyheli L. Pápai Sillei János k. le- anya Julianna	1.	-	Tordygyik Brassóval
2.	4. Febr.	6. Febr.	Pakolnai öltékény	47.	-	Tordygyik Brassóval
3.	4. Febr.	6. Febr.	Csácsi János	117.	-	Tordygyik Brassóval
4.	1. April	3. Apr.	Nő Kovács Jánosné Nő Kovács Mária négy	62	40.	Helyheli Brassóval
5.	20. Apr.	2. May.	Kis László János	4.	-	Tordygyik Brassóval
6.	4. Jun	6. Jun.	Molnár Julianna	4.	-	Tordygyik Brassóval
7.	8. Jun	10. Jun.	Telincses, Nő Reserei Kovács Mária Ték. Nő Jakabfalvai László Nő Kovács	24.	38.	Tordygyik Brassóval Lika.

2. Szemere Mária temetésének bejegyzése a Csobajai Református Egyház halotti anyakönyvében, 1840. jún. 10. Csobajai Ref. Egyházközség halotti anyakönyve 1805–1852. 113/83. (Forrás: FamilySearch)

Mária szüleinek, kik enyéim is, álmai s reményei teljesedni látszának. S anyja boldogságának s gyönyörének csak határai tágultak, midőn Mária növekedvén s a tavasznak pillangójakint megszárnasodván, őt könnyedén látta lengeni a kertnek útain, – midőn egy szelíd galamb és gerlicéként bűgván, körülte, benne a szerelem s ártatlanság geniusát hívé lábainál játszadozni, – midőn pirosan vagy kéken, vagy sárgán öltözködve, a rétek s szilvások magas fűvében egy mozgó virágkint szemlélte őt jönni és menni, úgy, hogy messziről ő egynek látszott lenni az illatozó virágszálak közül. Különben Máriának gyermeki élete nem különbözött más gyermekek életétől. Távolban kéklő hegyeknél végződni hitte a világot ő is; ha a lepke csillámló pora ujjai közt letörlődék, sírt ő is, keservesen, bár fájdalom nélkül; nappal megelégedve nézgelte a fellegek alakodásait a magasban, míg lenn árnyékaikkal versenyt futott, s esténkint jó kedvvel válogatá ki magának a csillagok legfényesebbjeit; s ha egy szép gyümölcs, miért esengett, egy mulattató játék, mit kért, egy hiú ígéret, mit már ekkor gyakran való helyett kellett elfogadnia, nem elégité ki vágyait, lecsillapítá mindazokat egy hosszú, egy könnyű álom, mi gyermekeknél oly vastag kárpit, mely a múltból semmi gondot s bánatot nem enged a jövőbe áthatni. De nála e kor ártatlanságát ritka báj és kellem sugárza körül, s kik őt ez időben nem ismerék, alakát ne az életben, hanem a képzetben, vagy a művészek gyönyörű képei közt keressék, vagy azon költőknél, kik a pásztori ideálvilágot éneklék meg. Avagy azon jó anyák álmaiban, hol, míg a szerelem melegen hullámszik szívek körül, a legszebb gyermekarcok szoktak megjelenni. Szóval, anyja Máriában álmoképeinek legkedvesbikét látta megvalósodva, és ha olykor félni kezdett, hogy ő is eltűnhetik, mint az álom eltűnni szokott: mintegy saját megnyugtatóására féltékeny örömmel ragadá keblére, mondogatván magának ismételve: „Oh, nem, ez való és nem álmkép, ez nem fog elmúlni.”

Bármit mondjon a világ, az anyai szeretet nem vak, de hű. Mert, ha nyomorék s ferde magzatát az anya teljes lelkéből látszik is kedvelni, e vonzalmának nem inkább részvét-e forrása, mint szerelem, nem inkább szánat-e mint gyönyör, s ápoló gondja körulte nem oly fénypajzs és külső boríték-e, mellyel az ártatlant a gúnyolók nyilaitól akarja megóvni, s az anyai büszkeség közepette a szerencsétlen nem oly ellenmondólag jelen-e meg, mint a lepke rút teste a csillogó szárnyakon, mint az esti sötét bogár a fényben, mely azt körülömlí? Az ilyen anyának lelkében bizonyosan örökké ott lebeg azon tündérialak, melyet nagy fájdalomiért reménylett, szíve körül ott borong a homályos bánat, melyet szült a keserű csalódás, mit lehet mások elől elrejtteni, de elfelejtteni soha nem lehet. De Máriában boldog anyja az óhajtott alakot kapta meg; mint midőn a költőnek megjön a ragyogó gondolat, melyet épen kívánt. Még titokban sem maradt kívánni valója. Mindent bírt a jelenben. Sőt még a jövő sem háborgatta. Mert hiszen ha rózsák színében hasad ki a hajnal, utána nem egy hosszan és szépen fénylő napot várunk-e, melytől még a fellegek is, ha jönnek, arany színt fognának nyerni?

Rendkívüli dolgokat Máriáról nem fogtok tőlem hallani, ilyenek az ő gyermekségét nem tevék emlékeztetéssé. Mert ha voltak is tehetségei, mik egy lángelme sugáraihoz hasonlítanak, ha lelkében, mint az Óceán mélyében, drága kincsek dúsan fekvének is: ő nem tartozék azon csodagyermek közé, kik a hír s tökély delére reg⁴ nélkül emelkednek, az élet egy vagy más pályáján ennek választottai s tündérei gyanánt tűnnek fel.

Egyet bíra azon magas kegyek közül, mikkel az ég kedveltei a sokaságból kitündökölnék: a *szépséget*. S mindent találunk a gyermekben, ha szépnek találjuk, mert a szépségen belül csak jót és jeleset képzelünk, s azt úgy tekintjük, mint a még kicsinyke rózsabimbót, mely sok édes illattal van tele, bár abból még keveset vagy semmit nem érezni. Valóban, ha egy ékes edényt megpillantunk, nem azt hiszszük-e felőle, hogy benne ritka és kedves dolgok tartatnak? A csillagokban nem azért képzeljük-e a túléléteket, mivel szépen ragyognak felénk? Minden kellemes virágnak kelyhét nem gondoljuk-e mézzel és jó illattal megtelvé? Ki szépnek teremtett, az az életben a szerencsének és boldogságnak nagy eszközét bírja! S nem történt volna veletek, hogy egy kies vidékbe jutván, elbájolva érzétek magatokat s felkiáltottatok: ez, ez az én lelkem hazája! s ráismertetek anélkül, hogy valaha láttátok volna? Nem történt veletek, hogy egy költeményt olvasván, benne minden helyén s idején kifakadt gondolatot, képet és érzeményt úgy fogadtatok, mintha őket már rég hallottátok, láttátok és éreztétek volna? Nem történt veletek, hogy egy hölgyet megpillantván, mintegy megvirrada lelketekben, s mintha nem épen kerestétek, de megtaláltátok volna, örvendve hangzék föl szívetekből: ő az, ő az! Így érzett, így volt meglepve, így szerette őt meg minden, ki egyszer meglátá, mert őt meglátni és megszeretni egy vala. S mi, testvérei is, még szinte gyermekek, némi bámulattal függénk nemesb alakán, s hajlandók valánk őt úgy tekinteni, mint ki nem tartozik hozzánk, hanem közénk csak játszani jött s tőlünk ismét el fog tűnni, s különösen, hozzá a szomszéd ág, teljes hasonlatosságot vévén észre közötte és azon gyermek közt, ki házi képeink egyik madonnájának ölében mosolygott, s ez összehasonlítás által arcára és egész lényére szemeimbe új varázs ömölvén, a legragaszkodóbb és legártatlanabb vonzalmat kezdém iránta érezni... Rég elmúlának gyermekéveim, de ez érzemény és e körülállás szelíd sugárkint él emlékezetemben a múltból most is. Azóta soha nem láthattam az oltártáblák és szentképek szárnyas angyalait anélkül, hogy egyszersmind ő reá nem emlékeztem volna.

Képzeltetek egy szép virágbokrot egy zöld halmon, ilyen volt ő a földön; képzeljétek e halom felett kéken boltozni az eget, ilyen volt gyermeki élete. Örvendő s kedves megdöbbenéssel legeltek rajta szemei rokonoknak s idegeneknek, s minthogy az emberek hajlandók azt hinni, a *szépnek* az életben párja: *öröm* és *szerencse* jósolva mondogaták: e szép gyermekre szép jövő vár!

⁴ Régies szó: reggel

3. A Jakabfalvay család és Szemere Mária régi sírköve a csobajai templomkertben, Szemere Mária (+1840) téves halálozási évével (1848). Bodor Mária felv.

II.

Oh, mi bájló a tavasz azon szakában, midőn bimbói virágokká feselvé, a szépnek s pompásnak legfőbb s egyszersmind legmúlékonyabb pontját éri el, midőn minden zöld fa egy bokrétaaként terjeszti ki ágait a tetőkön, midőn rét és mező eleven színek tengereként hullámzik, s az egész nagy természet egyetlen egy virágkehely, tele kellemes illattal; – mi gyönyörű a reg⁵ felderülésének azon pillanatában, midőn a hajnal pirulása a nap arany fényével összeolvadván, a légkör rózsafényben úsz, midőn a reszkető harmatcsöppek szőnyege szivárványlepelt von a föld arcára, midőn egy szelíden kiderülő ideávilágítás varázsa lobog az újlag mozgásnak s pezsgésnek indult vidéken. De mind ennél mennyivel szebb tüne-mény a szép leány, ifjúságának azon első napjaiban, midőn gyermek lenni megszűnve, már az életbe lépett ugyan, de még közeli álmoképeinek könnyű seregétől kísértetik, midőn szemeinek örvendő mo-solya a világban egy nagy, egy új kertet lát, benne a boldogság fájával, midőn annyi homályos remé-nyekkel s titokteljes vágyakkal a való országának kapuihoz jutván, előtte nyugtalan szívvel, de bizoda-lommal állapodik meg. A szépség, tisztaság, ártatlanság e korában minden leány egy magasb lényhez, valóban egy istennőhöz hasonlít.

De e szent fényben a föld leányai rövid ideig maradnak. Csak addig, míg gyermekkoruk álmait elfelejtik, s a világ hiúságaitól körül nem vétetnek, csak addig, míg lábaik alatt meghajlik a fűszál, melyre először léptek az élet mezején, mert az egy hirtelen átmenetel gyermekéskéből az ifjúkorba, az ideálok egéből a való földre, hol sokféle útával az élet rájuk már várakozik, melyek közül egyet választani szükségképen kell. Ők is, mint a kertek virágai, többnyire útszélre állanak, hogy ott látassanak minden elmenőtől, s ott találja őket sorban a pillangók hízelgő serege, avagy magasb helyre tolokodnak, hogy folyton ragyoghassanak a napfényben, bár így korábban fognak meghervadni és elhullani is. Kevés vo-nul csendbe és árnyékba, hol nem fog ugyan úgy bámultatni, de több örömet ad annak, ki fölkeresi; hol nem fog annyira mulattatni, de inkább boldogítani, mert bár színei kevésbé tündökölnék, de szélről, méhektől és fénytől megörzött keblében illat és balzsam is dúsabban találtatik.

S Mária is e jobb részt választá magának, a házi csendes életet, mely a remény hitegető játé-kának szűk kört enged az igaz, de a gyakori csalatkozás keserveitől is megóv, mely pusztán azok hona, kik ragyogni sehol nem vágnak, ellenben mindentől kívánnak szerettetni. Ő a földi fényt nem veté meg; de azt nem is kereste, a társaság lármás életét nem gyűlöle, de nem is kedvelte; hajlandósága őt egyedül atyafiak s ismerősök körébe vonzá, mely a szíve is. Olyan volt, mint némely virág, mely a nap lángjai előtt bágyadtan lehajtja, s arra hajtja le fejét, merre az árnyék jótévő húsét érezi, és csak este kél föl, midőn a vakító fény és bódító zaj már elmúlt.

Oh, ha láttatok volna őt sétálni a fáktól beárnyéklott szűk udvaron, egy vággyal sem lelkében, mely annak kerítvényén túl tévelygett volna; ha láttatok volna tőle oly gonddal és szorgalommal ala-kíttatni s műveltetni kertének virágos ágyát, mintha e kis telek határain belül esnék egész világa, s túl azon semmi nem volna, mi őt érdekelné; ha láttatok volna, mi tökéletes boldogság sugárzék ki szemé-ből, midőn hol egy fehér galambot, hol egy ártatlan bárányt szoktathatott eledelt venni kezéből, mintha ezzel életének minden célját elérte volna; és ha láttatok volna a falu összegyűjtött pártás hajadonai között ülve, mi gyermekded kedvvel halla tőlök most egy dalt, majd egy éneket zengeni, s mi figyelő arccal s mi élvező odaadással kíséré a mesélő beszédének egyszerű folyását: a *megelégedés-ről* egy szép képet nyertetek volna, ha még azzal nem bírtatok. Természetes, hogy e szerint róla sokan hallának, de őt csak kevesen ismerék; hasonló volt a mezei pacsirtához, melynek hozzánk szép hangja és éneke eljut, de magát ritkán láthatjuk függeni felettünk a magasban, honnan szava lehallatszik.

De másrésztől azt ne gondoljátok, mintha a korlátolt életmód benne meggátolt volna minden lélekemelkedést, mintha a falusi családélet parányi körének mindennapi kedvein s gondjain kívül más-féléket s magasbakat nem érzett volna; elméje nem volt kötve egy helyhez, mint voltak vágyai, mint volt élete, s tudjuk bármi kis térke elég arra, hogy az ember szellemével a csillagok közé emelkedjék. Lelke nem hasonlított azon tükörhöz, melyre egyetlen egy tájkép vagy alak van festve, s azon kívül rajta vagy benne mást nem láthatni, hanem ahhoz, mely ragyogó felülettel tisztán tündökölvén, minden

⁵ reggel

napsugárt felfog, s melyben minden külső tárgy, mi elébe kerül, híven visszatükröződik. Ha nem fénylett is rendkívüli ismeretekkel, sem olyanokkal, miket valamely tárgy felül mély gondolkodás által saját magunkból merítünk, s ez talán nem is nőket illető hivatás; de hatalmas képességgel volt megajándékozva, mert lelkében a legmerészebb gondolatok s legmagasb eszmék megfértek, s kebele a legnagyobb érzeményeket megbírta, és nőknek csak ez szükséges, minthogy nélküle bátrabb utait a férfiaknak, kikkel pedig mint apával, mint testvérrel vagy mint férjjel élniök kell, nem fognák érthetni. Ő az emberi nem azon tökéletesb és szeretetre legméltóbb lényeihez tartozék, kik, midőn egyrészt az értelmet művelik, másrészt a szívet ártatlanságában s gyermekdedségében megőrzik, ekképen hasonlítanak a folyamhoz, mely egyfelől a végtelen tengerbe nyúlik, másfelől egy szelíden fakadó forráskába, mi körül a csendes öröme s remények gyöngéd virágai vidáman tenyésznek.

S boldogságára vált, hogy szellemének sugárai nem áradoznak kifelé haszontalanul, mert anélkül több ereje maradt belső életének s erkölcsi tulajdonainak kifejtésére. Nem nagyobbodott ő mindig, mint az üres buborék, de magában mindig teljesedett, mint az ágakon függő gyümölcs belől folyvást édesedik. S ha nem díszlett is a nőnem minden fényeivel, ment vala annak minden gyöngéitől. A fényűzés kedvét csak másokban ismerte; nyelvéről soha nem folyt a hízélgés álméze; ha társaságban másokat megszólalt, a rágalmozó ő benne egy hallgatag képhez szóla, melynek nincs füle a helytelen szót meghallgatni, nincs nyelve azt tovább terjeszteni. Ábrázatán a színlelés mestersége soha nem vonta fel lepleit, ajkain hazugság még dévajsból sem röppent ki, úgy, hogy e tekintetben hozzá senkit nem hasonlíthatok mindazok közül, kiket az életben ismerék, lelke olyan volt, mint az erdei tó, mely tisztasága által mélységét látszik veszteni, s feneke a partok színéig fölemelkedik. S nőnél vajmi ritka tünevény az ő bátorsága, mely nem külső viseletében nyilatkozáék, mert ő itt kedvesen félénk volt, hanem belső elhatározottságában, mi akaratainknak kőszála; ezért, róla gondolkodván, ne Zrínyi Ilonára s Egmond kedvesére emlékezzetek, kikkel szenvedély ragadtata zászlót, se nem az orleansi szűzre, kit ábrándos magasztaltsága vezetete csatákba: hősisége Máriának asszonyibb, kisszerűbb, mindenestre szerényebb volt, állt az azon szelíd és mégis rendíthetetlen léleknyugalomból, mellyel tűrte a szenvedést, mellyel hallgatott fájdalmairól, s mellyel kiállotta életének számos veszedelemteljes napjait. Parányiságok nem mindig találták készen, de mindig nagy esetek; türelme oroszlánhoz volt hasonló, melyet apró zörrenések körülte megrezzentenek, de nagy veszedelmek elébe mindig nagy bátorsággal száll, s bátorsága mellében az ellenség nagyságával növekedik. Azonban halántékainak legdrágább koszorúja, lelkének legszebb díszje volt az, mi nélkül nincs valódi asszonyiság, a szemérem; ennek sugáraiból szőttnek látszék az ő egész lényje, ki minden merészebb tekintésre összereszt, mint némely virág minden illetésre, még a szellő leglágyabb fuvalmaira is összehúzódik. Midőn maga volt is, úgy érezé ő magát, mint ki templomban van egyedül, – szent helyen tiszta gondolatokkal. Képzeteitekben azon rózsabimbók gyanánt tűnjék fel, melyek lombjaik homályába rejteztvén, még onnét is pirulva tekintenek ki.

De vajon győzném-e szóval előtökbe rajzolni mindazon vonásokat, mikből egész alakát híven összeállíthatnátok? Egy szó jellemzi őt, ez: *nemes*, még külsejében is e szónak szép értelme volt kifejezve. Így látom őt feltűnni én, ki minden szellemi s testi fontosb tulajdonnak személyesítő képét hordom lelkemben, úgy, hogy mihelyt elmémben valamelyiknek fogalma elővillan, képviselő szobra, véve vagy az életből vagy a képzeletből; mellette azonnal megjelen. Olyan vagyok, mint a régiek, kik istent teremtvén, annak külön szobrot is adának; bosszú, szeretet, kellem és a többi erkölcsi tulajdonok avagy istenek nem mind oly saját és jelleges képalakkal bírának-e nálok, mikről őket jeleik nélkül is meg leheté ismerni? Így én Socratesben a *bölcsességet* szemlélem, Brutusban a *szabadság* lép elémbe, Herculesben az *erőt* bámulom, Codrusban a *hazaszeretet* áll előttem, Ábrahámaban a *hitre* pillantok, a megváltóban az *emberszeretetet* látom: de a *nemes* mindig csak Mária képében jelen meg lelkem előtt. Valahányszor e szót pusztán csak említettni is hallom, mellettem alaka ellebben. Hinni kezdem, hogy ez eszme, mint egykor az emberszereteté a Jézusban, megtestesült, s testvérem arcát és alakát ölté ma-gára.

S oh! Vajmi jól történt, hogy az erkölcs földében mély gyökeret vert magának, mert korán feltámadtak ellene az élet vészei. Örömei, vágyai, reményei egymásután hullongani kezdenek, mint a fa virágai, midőn bekövetkezik az ősz, – ifjú keblében a szenvedés titkon terjedezett, mint a föld alatti tűz némely vidéknek zöld mezeje alatt észrevétlen dúl, anélkül, hogy azt avagy csak sejténék is azok, kik fölötté járnak.

Avagy azt hiszitek, mi bú mások tudta nélkül szállja meg a kebelt, az költött vagy ok nélkül való? Azt hiszitek, a kín nem lehet mélyebb, mint a seb, melyben az lángol, vagy, hogy kis körben nem lehet sokat és nevezetesen szenvedni? Oh! Vajha ez így volna! De a bánat nem kíván nagy helyet és nevezetes történetet, csak szívet, mely minden mellben van. S ritkán jár a való fájdalom dicsőséggel és zajjal, mint a csörgő kígyó; többnyire, mint aspis és skorpió, lappangva jön az, s mások, nem látván a csípést, a szenvedőn kívül mindennek megfoghatlan a hervasztó kín. Bút a sors mindennek ád; de oly korán, mint neki, keveseknek szívébe csöppent gyötrelmet. Hasonlított ő a virághoz, mely alig nőtt fel, s már útban van feléje a rút féreg, mely, ha végig ment tündöklő levelein, nyomai után meg fog hervadni.

S ha meggondoljátok, hogy még ezen kívül minden reményei, miket mennél kevesb számmal, annál több hévvel ápolta lelkében, nyom nélkül álmokint múltak el; hogy mindazon vágyakat, mik nélkül nincs íze s kellemé az életnek, csak távolból s úgy pillanthatá meg, mint a szegény vándor a szép ligetkertet, melybe nem visz úta, hanem ez csak mellette visz el; hogy ifjúságáról az élet költői színe és fénye hamar eltűnvn, a szomorú valóban egy őszi kertet talált, nem megújuló, de elhervadó virágokkal: csodálkozhatni-e, ha arcának állandó *nyugalma* mellett kedvére és lelkére némi árnyék borula? Ki reményeit s vágyait veszti el, az egy életet vesz el, s bár azok csak képzeltek valának, de miattok való fájdalmakat szenved. Az ő álmai ugyan nem voltak fellengők, mert ő keveset várt, és így csalódásai sem lehettek rendkívül kínosak, de mentek sem minden bánattól. Benne egy szerény fűszálat nézzetek, mely nem esőt kér, csak egy harmatcsöppért esd, és ezért is hiában. Lélekállapota hasonló vala azéhoz, ki tengerparton ülve, a messze hullámokon feltűnő hajókban mindig valami újat, szépet és jót vár, de a hajók egymásután elsüllyednek, mielőtt kincseikkel a parthoz érnének. Hogy ne kietlenednék el a kebel, ha a remény fehér várai összeomolnak a lélekben, s benne azok a boldogság sötét romaiként hevernek?

Azonban Mária, kevés pillanatokat kivéve, ily körülállásokban is megtartá nyugodtan vidám elméjét. A veszteségeknek ő néma emlékköve volt, min azok nagyságát nem látni följegyezve. Lelkében a köd alászállt, mint a természetben a völgyekbe alá szokott szállani, és arcáról, mely, mint a hegyek magas arca, napfényben tündöklött, vajmi kevesen sejték a lenn borongó homályt. Hasonlatos volt ő a csillaghoz, mely a terhes felhők közül szomorúan mosolyogva tekint ki.

Oh de szép volt ő ez életkorában is, s boldogságra nem kevésbé méltó ekkor kifejlett szabad akaratával, mint hajdan gyermekévei ártatlanságában. De ég és föld változék körülte! Annak gyűlöngetek fellegei, ennek fogytak virágai. Reményei lassankint eltűnedeztek és üres emlékezetekké váltak.

III.

Láttatok-e a nyári vidéket gyümölcszeiben s virágaiban, még dús zöldében, még szép tekintetével, midőn mezői, ligetei és erdői a legnyájasb s legvirítóbb színek pompájában mosolyognak az arany nap sugáraitól gyönyörűen megvilágítván? S láttatok-e, csak kevés idő múlva, ugyanazon vidék kies arcát, fénytől és színtől megfosztva, sötéten és szomorúan elborulni, fölébe a hegyek körül terhes fellegek vonulván, mikből dörgés hangzik alá s fekete oldalain a villámok lángjai cikáznak? E kép híven ábrázolja Mária életének szomorú elváltozását akkor, mikor hajadoni koszorúját fejről letévén, a szülői házat elhagyta, hogy ennek békés csendén kívül a szenvedés koronáját viselje. Távozásában Éva ősanyánk történetének azon részét láttam megújulni, midőn *ő férjével* a paradicsomból kimene. És mint ez nem, *ő* sem térhetett többé vissza örömeibe múltjának. Mert az elveszett paradicsom nem egyéb, mint az *elmúlt* boldogság kerte, melyből kimenni akármikor lehet, de bele visszatérni soha többé, előtte égő pallos képében az istenség tilalma áll őrt. Egyedül a sóhajoknak engedtetett meg visszarepülniök, hogy belőle mint fájdalom térjenek meg.

S ha valaki, hogy mindent megnyerjen, mindenét fölteszi és elveszíti mindenét; ha örökös boldogságért véli egész élete szabadságát feláldozni, s érette csak kifogyhatatlan kínokat nyer; ha a szerelem rózsaleveleit gondtalan bizalommal szorítja kebléhez és helyettök szívébe éles tövises merülnek: vajjon ismertek-e hasonlíthatót e szenvedéshez? S e szenvedés villámcsapáskint rohaná meg az *ő* lelkét. Lábainál a tó szelíden zengvén, a nyugalmas révből félelem nélkül bocsátkozék hátára, s midőn róla késő vala visszatérnie, alatta akkor indult a tó háborgásnak; a sziklatető magassága alulról csalogató lévén és szomszédságban látszván az éggel, aggodalom nélkül hágott föl reá; csak oda fen borzadt el, látván, mi szörnyű mélység fölött áll, s mint jutott a veszedelem szélére a nélkül, hogy az örökké távol mennyhez közelebb ért volna; a zöldellő berekbe, mit mulatóul választá magának, örömmel lépett be, s csak midőn a lombdús bokrokban éneklő madarakat keresett és szomorú fejfákat lelt, midőn a pázsit füvei közé virágért hajolt és sírokat pillantott meg, akkor vette szörnyedve észre, hogy egy *elfedett* temetőben van, hol pihenni nincs más hely, mint a *sír*.

Oh, bár ne léptél volna az ígéret földére, hanem akarván messziről bele pillantanod, határhalmainál inkább meghaltál s eltemettétél volna, sem minthogy ily keservesen megcsalattatál! Hiszen, ki bús jövődönnek elején áll, az, ha borúlatos távolán keresztülvitte szemeit, már némileg érzé kínait is, s nem többet, csak hosszabban szenved, ha a pálya túlvégén tétetik földbe. Ily sejtelmek fogadták szegény Máriát új életének határain. Őt a ragyogó és bánatos holdhoz hasonlítom, mely esti pályáján megindulva, látja feléje közeledni a sötét éjszakát.

Ne várjátok tőlem szenvedéseinek egyenkinti előszámítását; sem azt, hogy mély léleksebeit, a gyötrelmeknek e feneketlen kútait, egymás után feltakarjam és megnevezzem; nem mintha irtóznám azoktól, mert ki a szenvedőt szereti, annak fájdalmaikat is szereti; sem nem mintha félnék saját bánatom föllelevenedésétől, kínos napjainak hosszú során végig menvén, mert ki hallgat, az még nem felejt: de ha megmutatnám nektek a kezét, mely öldöklő nyilait ártatlan mellébe eresztgeti, s ti azt kérdeznétek tőlem, ki az? s én egy rémes köd vagy lánгалakot előtökbe rajzolnék személyesség nélkül, s azt mondanám: *ő az*, vajjon ezzel megelégednétek-e? És én még nem mondhatok többet. Érzem, kik közé sírt helyezett a sors, ott Isten ítélte, kiket e parányi domb választ el, azok között a mindenség fekszik. Engedem múlni az időt, anyját a lelkismeretnek, mi a magányban s gondolkodásban nyeri fullánkját, s hallgatok. Máriám megbocsátó árnyékára, mely mondani látszik: *hagyd őt, maradjon névtelenül, mint a szegény ember sírfája; maradjon névtelenül, mint a borulat, mely szakadásával egy virágzó tartományt pusztított el*. De van is a szenvedésben valami szent, mi elvész belőle, ha ízről ízre fejtegettetik. Ezért szenvedéseit borítsa az emlékezet sötét fátyola akkint, mint elfödi a halott tetemeit a sír viruló hantja, rajta csak a bánat hasson keresztül.

Ki is gyönyörködne lassú kínain a szorgalmas méhnek, midőn hálóba tévedvén, az undok pók sok lábai közt hosszan vonaglik? Ki lenné kedvét egy kertben, midőn szelével, jegével és villámaival az égi háború fölébe vonulván, fáinak ágait egyenkint hasogatja meg s a rózsáknak és virágoknak ékes leveleit egyenkint tépdesi le, elszórja őket szertesét, mint az útnak hitvány porát? Kinek volna kívánatos látnia a lángot Istennek egy szép templomán addig dühöngeni, míglen oltáraival az összedől, s mi

a szemnek öröme, a szívnek vigasztalása volt, válik alacsony omladékká? De ezek mind hideg és homályos képek; világosbakat és érthetőbbeket azonban nem választhatok, mert nem akarom, hogy az erény mellett a bűnnek is emlék épüljön. Oh! e nélkül lelketek elébe tudnám én idézni az igaz képet, hogy tőle mint egy kísértettől ijedve lépnétek hátra, és szívetek dobogna félelmében és fájdalomában. Azonban magam sem óhajtom, hogy Mária élete úgy tűnjék föl, mint mező a csata alatt, midőn azt még sebzetek nyögése s holtak vére tölti be, hanem mint mező a csata után, midőn a vész rajta már átmenvén, a vér róla felpárologván, csendes testhalmok domborai némán jelentik az elmúlt szomorú időt.

De azért, mivel ő asszony volt, s mivel virághoz hasonlítgatom, benne ne egy erőtlen búzaszálat képzeljetelek, mely a pusztító szélnek terhe alatt hamar letörik és megdől, hanem egy sziklapartot, melyet a sötét hullámok vívnek ugyan, de valahányszor megrohanják, mind annyiszor visszaesnek róla és lábaihoz borulnak. Bátor és erős lelke a szenvedésekben csak megtisztult, mint a lég megtisztul, ha fergeteg vonult rajta keresztül; s az is bizonyos, a szerencse szelíd sugárai közt oly magas fenséggel soha nem jelenhetett volna meg, mint megjelent a veszély iszonyú villámlásai közt. Emlékezőn reá, benne egy márványszobrot látok, mely egy égésben borzasztó-gyönyörűen világíttatik meg a piros lángoktól, és a mely közepette a lángtengernek folyvást nemesen és hidegen áll. Ily szomorú, de felséges dicsőségben ragyognak mindazok, kik ártatlanul szenvednek és nemesen tűnnek, mint ő. De mit használ ez nekünk? Megtanulhatjuk bár a hideg igazságokat, gyönyörködhetünk bár a szép hasonlatokban, de vajon szívünk megvigasztaltatik-e általuk? Mit ért nekem szemlélni, hogy ő hasonlított a jó földhöz, mely annál dúsabb kalászokat s illatozó virágokat nyújt, mennél jobban felhasogattatik; mit ért tudnom, hogy lelkének szenvedései mindenik egy-egy új erényt szülvén, hasonlítottak a csiga sebeihez, melyek gyöngyöket teremnek?

Ki őt a keserv napjaiban nem ismerte s nem volt tanúja lelke nemességének, az őt s az emberi szívet egyik legszebb, bár csendes diadalmában nem ismerte. Nem látta békétűrését kifogyhatlannak, mint a gazdag kútfőt, mely annál többet ad, mennél gyakrabban merítettik, nem látta erős kebelét, mint árbocos hajót a lengő vízben annál egyenesbre emelkedni vitorláival, mennél több teher rakatik reá, nem látta elméjét hasonlítani a kiterjesztett égboltozathoz, mely annál több csillaggal ragyog, mennél nagyobb rajta a sötétség. Egyszerű maga megadása, mellyel nehéz sorsát viselé, s a derült komolyság, mellyel helyzetének veszélyeiben feltűnt, azon ingatlan *hitnek s bizalomnak* valának sugárai, melyet Isten csak az asszonyoknak ada, s nálok észnek, bátorságnak, erőnek s mindazon tehetségnek gazdag pótléka, mit pályájok viszontagságaiban támaszul, segedelműl s vigasztalóul viszont a férfiak nyertek. Nem hidegen, de tiszteletre méltó nyugalommal szenvedett ő, s ha eszembe jutnak szorongásaink miatta és ő a maga biztos lelki csendében: az erős tölgy tűnik fel képzeletemben, mely meg sem mozdul, míg körülte a csemeték reszketnek. Önkénytes lemondása az élet sokféle örömeiről, mik nélkül az egy színtelen képpé vált, részéről a legszívesb áldozat volt, miket viszonyainak hozott, hasonló volt e viseletében ama nagylelkű fejedelemhez, ki birodalmának szebb felét engedi oda, csak hogy alattvalóinak a békét megőrizze. De hasztalan volt mind ez áldozat, mert nemtelen volt az ellenség. Ő nem szűnt meg szenvedni. Sebe természetesen nem volt nagy, sem híres, de mély és örökös. Némely élet oly gazdag szenvedésekben, mint vízben némely föld, minden vágás rajta egy-egy forrást nyit. Valóban ő a lélek nagyság sok jeleivel ékeskedett. Már rég nem bízott, nem remélt, de azért kétségbe sem esett. Csillogóbb s ügyesb viselettel találkozám az életben, de *erényesb és nemesb* viselettel soha sem. Azonban jellemében leginkább csodáltam azon vonást, miszerint bánatát és szerencsétlenségét kedvesei elől mindig igyekezett eltitkolni, – csakhogy ne lássuk a tört, mélyebben ütő szívét. A fájdalmak, mik keblére hulltak, abban elsüllyedének, mint az ágyúgolyók elsüllyednek a puha földben, mely ezeknek elmerülése után fölöttök újra összeforr, s helyeiken mosolygó zöld terület. Oh! Valóban nálunknál magasb lény valál te, ki megvetvén a dicsőséget, mi a szenvedésekkel jár, azoknak nagy részét titokként bírtad vinni a sírba. Tűrtél és hallgattál! Mert nem akarál minket megszorítani. Pedig jól esett volna panaszkodásod, mert ez a szenvedés természete.

De e hallgatás nála nem a bánat távollétét, hanem annak nagyságát jelenté, mert ember volt ő is, ki lehet ugyan elég erős a legnagyobb fájdalmat eltűrni, de nem képes magát a legcsekélyebb bú iránt érzéketlenné tenni. Magányában valának pillanatai, melyekben remegett, mint az élőfa, mikor az, kevéssel kidőlése előtt, az utolsó csapások alatt megrendül. És midőn a közel enyészet fuvalma

megilleté szívét, sírt. Hogyan is ne sírt volna, kinek mindig azt kellett kívánnia életében, mi nem teljesedett: boldogságot, mikor egészséges volt, egészséget, mikor boldog lehetett volna, – s kétszer szerencsétlen az, kire akkor sütnék ki a boldogság sugárai, midőn már a halál veté rá árnyékát, mint kétszer kegyetlen az, ki akkor javul meg, midőn késő megtérése egy haldoklóban gerjeszti föl az élet vágyait. Hogy is ne sírt volna, oly szép, oly ifjú s oly boldogtalan, borongó múltjában alig látván egy gyönyörponton, s lévén jövő nélkül, kivéven azt, mely a síron túl van! Szegény szerencsétlen Máriám! Az ég maga gyújtá meg az erény világát kebledben s fénytornyokint beállított egy háborgó tenger közepébe. És az ég gyönyörködék művének erejében. De midőn látta, hogy a dühös hullámok veszedelmesen meg-megálltak, öndicsőségét akarván benned megőrizni, saját villámát sújtotta reád a halálban, s így leomlál anélkül, hogy meggyőzöttél volna. Ég és föld reád rohant, de a föld megtámadt, hogy elveszítsen, az ég lerontott, hogy megmentsen.

Oh! Ne kívánjátok tőlem, hogy a haldokló Máriához vezesselek! Bár én is tudnám e látványt felejteni. Mert mégis legrettenetesebb a meghalás pillanata. Nem a kín miatt, mellyel az jár, mert annál nagyobb kínt láthattatok, hanem *változhatlansága* miatt. A szeretett lény szemeink előtt ragadtatik a haboktól közelebb-közelebb a borzasztó örvény sötét ölébe, s imádkozván érette haszontalanul, mentiségére nem tehetünk mást, mint sírva nézni vég elmerülését; a szeretett lényt látjuk egy meredek sziklaoldalon hullani lejjebb és lejjebb a feneketlen mélységbe, s csak fölsikolhatunk, de rajta nem segíthetünk. Megszédülvén a szörnyű látványon, elménket örülés környezi. Lelkünk fölzendül az isteni gondviselés ellen. De az ég ellen, melyre föltekinteni is alig bírunk, s melynek napszemeit a mienk ki nem állhatja, mit tehetünk mi halandók? Mit kezdetünk a bérc ellen, mely egy mértföldnyire felnyúlva, magasból legördült egy kövével megsértett? Ki a változhatlan ellen küzd, isten arra a legirtózatosb büntetést küldi; tehetetlensége érzését. S amely fájdalom a szívet ez öntudatban megrohanja, gyógyíthatatlan az, hasonló a kioltathatlan tüzéhez; nem fúja el rólad, ha beléd kapott, a legsebbebb szél, hasztalan merülsz a tenger hullámaiba, hiában veted magad a hideg ész várába, rajta diadalmat csak úgy veszesz, ha földet hánysz reá s alatta fekszel – a sírban. Oh! Ilyenkor érezzük, hogy vannak pillanatok, mikben nehezebb élni és könnyebb volna meghalni, ilyenkor érezzük, hogy az indek⁶ szokása kimúlni együtt kedveseikkel, nem oly természetelleni, mint vélik az öröm és szerencse kedveltei. Mert bár az ésszel ellenkezzék, nem egyezik-e érzeményeink állapotával? A fájdalom és bánat első napjaiban nem gyötrelmesb-e élni kedveseink nélkül, s nem lenne-e édesb nyugalomra menni lelkünk párjával? S ha az ég meghallgatná a sírok körül szenvedők óhajait, vajjon nem bocsáttatnék-e csak kevésbé a halott egyedül? Mert az embernek ott van hazája, hol kedvesei vannak, s ha őket nem látjuk körülünk a földön, s nem hihetjük, hogy az égben vannak, utánok s hozzájuk örömmel leszállunk a sír barlangjába is.

Inkább elkísérlek titeket a terítőhöz, hogy már felöltöztetve lássátok meg a sír fehér, de szép menyasszonyát, bár mellette én azon szent borzadást érzem, mellyel egy szörnyű alpcsúcs előtt állok, mi hólepelbe öltözködve hideg kísértetként a felhőkbe emelkedik, s azoknak keblében titokteljesen elmerül. Miként fejedelmek kriptaiban s ravatalain a márványszobrokat láttam, úgy feküdt ő ott, valami mennyei méltósággal, de kevélység nélkül, nyugodtan, nemesen, némán és *fehéren*, mint azok. Még ajkai is fehérek voltak, semmi szín nem találatnék rajta, mi szoborhozi hasonlóságát megzavarta volna, kivéve feje körül az apró rózsákat, mikkel, mint egy szentkép s mint egy remeknek ítélt mű, felkoszorúztatott. S arca egész nemességében kitűnt. Az a gyönyörű szabású orr, mi középet tart a római s görög közt, az a nemes alakú fej és tojásdad metszetű szem két szivárvánnyal fölötte, mik ott, mint árnyékok lebegtek. És semmi indulat arcán, de a legtisztább nyugalom, öröm, mint bánat, kedv, mint bú nélkül, mint képe egy angyalnak, ki isten színe előtt mély és szelíd alázattal jelen meg az ártatlanság liliomát tartva kezében. Ő bírt ritka és fénylő kellemeikkel, míg élt, de azok most mind elenyésztek, hanem valami újak és másfélék tűntek fel rajta, mint midőn a szín- és virágdús nyár elmúlván, a vidék szépsége a tél havában fehérre átváltozik. Képzelnem sem tudtam, hogy a *szép* halálban így megdicsőülhessen. Mert a fájdalom és kinszenvedés a haldokló ábrázatán, az nem a halál, az élet az, a küzdés s a feloszlás pillanatában; a halál ezen ünnepi csend, ezen kietlen szépség, ezen isteni nyugalom, mi által a holt mintegy megszenteltnek látszik. S ha soha nem láttam halottat ily bájlón, azonban épen nem az

⁶ A hindu vallású indiaiak.

élet kecsével, most lőn világossá lelkemben az is, hogy a halálnak is megvan saját szépsége, s ki a halottat *földileg* szépnek faragja, az csak botránkoztat. Kell lenni valami sírontúli fénynek, mely a halottra titkos úton veti sugárait, és annak hajnalát látjuk mi a halottak homlokán tündökleni.

Vajjon értitek-e már, mit akarok mondani? Tudtok-e képzelni egy királyi fenségű nőt, sem derülten, sem borultan, aludva szépen, de nem álmodva semmit, nem élve, de meg sem halva, hanem gyönyörűen nyugodva márványképként, mely nem undorít, mert hiszen meg nem halhatott; azonban hidegségében is úgy látszik feküdni, mintha az élet után csak pihenne. Szerelmünket még bírja, mintha élne; de egyszersmind vallásos érzéssel állunk mellette, mintha már egy volna az angyalok közül. Oh nem, kik őt nem láttátok, e csodálatos érzést ti nem fogjátok ismerni, lassankint már lelkemből is kipárolog, mint a jó illat, sem nem fogjátok őt képzeleteikben így elővarázsolhatni: nekem magamnak is nem mindig jelen az meg képzeletemben.

Így válánk el tőle mi, én és szerető anyja, ki most másodszor érzi vérző szívvel, mi irgalmatlanul forgattatik föl a rend, mi szerint intézte az életben reményeit. Mert azt reményli az anya, és oka van nem reményleni másképpen, hogy halálágya körül fognak gyermekei állani, hogy koporsóját ők követik, hogy sírját ők ültetik be virággal; azonban úgy hozta magával a sors, száradt karjain ő emelgeti ifjan elerőtlenedett beteges magzatait, s ami helyet és koporsót magának néze ki, azokat szülötteinek kénytelen átengedni. „Támaszaim lesztek!”, így szólt hozzájuk, „Halottaid lesznek!” Így végzett a sors. S láttam benne, az asszony bújja mint különbözik a férfiétől, és csodáltam a nagy erőt. Az asszony tud sírni és jajgatni, de tud szólni, zokogásában még fuldoklik és már hűsége egyről-másról kezd gondoskodni anélkül, hogy szenvedni és sírni megszűnne. Ellenben bújával a férfi, mint a márványlap, mely önsúlya alatt a vízben elsüllyed; de az asszony sajkakint fenn lebeg a hab színén, hiában hányja-veti a vész, mindig fenntartja magát. Erejük az asszonyoknak gyöngeségökben áll. Szegény anya, bámultalak én téged, de borzadoztam is fájdalom nagyságán, eszembe jutván, hogy most is itt a terítőnél emlékezel, mi nem valót szólál, midőn a szép gyermeket e mondással nyomád kebledhez: *nem, ez való, és nem álomkép, s ez nem fog elmúlni*. Íme, álom volt ő csakugyan, s az álomnak vége van!

De nem vala kisebb az én fájdalomam sem, mert nem szenved többet, ki két felnőtt magzatát temette el, mint ki két szeretett testvérét élte túl.⁷ S vajjon szüléimet túl élendem-e? Oh, rettenetes gondolat, csak azért maradni életben, hogy kiket szerettünk, azokat mind mi temessük el. Ti ketten már bizonyosan nem fogjátok velem siratni őket, én itt egyedül kísérem őket könnyezve a sír tájához, s ti a túlparton, a mennynek határainál vártok reájok. Mi különböző sors! S a hosszabb szenvedés mivel fog nekem megjutalmaztatni, mert igazságnak kell lenni az égben? Talán hosszabb étellel? De hiszen, ez a szenvedésnek lenne meghosszabbítása? Oh! Mert higgyétek el nekem, egy nagy hazugság a világ, az élet csak máza a halálnak, az öröm csak színe a bánatnak, a remény csak fénye a csalódásnak, egy fa, mely világol, mivel rohadt. Kedveseink, mint köd s délibáb, elmúlnak, az öröm is ellebben, keresed nyomát és mint a szellőnek és sugárnak nincs nyoma; ellenben a sírhalom sokáig nem süllyed el, a fájdalom sebét, míg élünk, mindig viseljük, csak tapintsuk meg, ott van az örökké. Ha a sírok összehordatnának, akkor bámulnátok el, miképp a földnek egy kis része élőkert, a többi egy roppant temető. De most élet és halál benne össze van keverve, s kevesen látják, mivel mélyen kevesen éreznek és tekintenek, hogy korhadt fa az, mit zöldével beföd a borostyán, hogy a virágzó fűben egymást éri a sok apró halál, hogy még az a szép fény is, mely este a mezőn szaladoz, a holtak kigőzölgése. Boldogtalan, aki hosszan él, a többieknek csak sírásója az. S hol van oly iszonyú mag, mint a holt ember? Földbe takarítván, a leglángolóbb fájdalmat, a legtartósb bút, a legbánatteljesb emlékezetet nem ez termi-e? Oh, szörnyű magvető vagy te, sírásó! Örömeiket rejtessz a földbe, s oly dús bú kél belőle, mely munkát egész életedre ad. S íme, e szomorú hivatás vár már énreám ezentúl. Járok-kelek, mint egy sötét árnyék. Rajtam nem fénylik egyéb, mint két emlékgyűrű két halott testvértől. Kezem ékességeit szívem fájdalmai teszik. Lesz talán, ki irigylendi a szép köveket. Szerencsétlen, nem tudja, hogy ez két ragyogó szeme azon láthatlan láncnak, mellyel a bánathoz vagyok kötözve. Valóban még most is megfoghatlan nekem, miként bírtam tőle megválni, tudván, hogy őt többé soha nem látom; és miért nem néztem meg újra és ismét és végtelenül, hogy ne én jöttem volna el, de érette jött volna a sír, s ő ragadta volna

⁷ Szemere Bertalan bátyja, Szemere László (1809–1836), a Palatinus-huszárezred tisztje 1836. november 27-én halt meg Vattán, miközben fivére Nyugat-Európában utazott.

magával zsákmányát. De oh, nincs oly kegyetlen s hatalmas csodaszörny a föld hátán, mint a sír: meg sem mozdul fektéből s legkedvesbeinket mi magunk visszük telhetetlen méhébe.

De fődje hallgatás, mit én akkor szenvedtem. Mert jól tudom én, hogy a világ a csigának kínait csak gyöngyeiben, az embernek fájdalmait csak hasonlatokban szereti; jól tudom én, hogy a leírt szenvedés hasonló a lefestett hajótöréshez s gyulladáshoz a tengeren, mely mennél rettenetesebb képet ad, a szemlélőket annál jobban gyönyörködteti. Meleg könnyeink idegen keblekre hullva, kövekké kristályosodnak, s mi bennök égető láng volt, ott játszó színekké változik. Oh! Hogy a léleknek is nincs tüköre, mint van a testnek, hogy megmutathatnám: íme, nézzétek, ez az én örömöm, íme, nézzétek, ez az én bánatom.

S megsiratták őt mindenek, akik ismerték. A falu⁸ jámbor népe is tódulva jött, nem híves könynyeket, de melegeket sírt; dicsőséget ezek nem adnak, de mint az eső, áldást hoznak a porra, melyre hullanak. Mert ő a néptől általában szeretett, nem mivel talán bőkezűen oszta javakat, mert ily gazdagsággal nem bírt: hanem mivel létele hasonló volt a jó nemtőéhez, mely ritkán jelen meg, de midőn megjelen, mindig jót tesz. Nem szükség nagyokat művelni, hogy könnyezetlenül ne szálljunk sírba, elég érezni nemesen, elég bánni másokkal igazságosan. Ki jót is tőn, ki ártatlanul is szenvedett, mint Mária, az feledtetni sem fog oly hamar. S a nép naponkint tanúja volt szenvedéseinek, s látta őt, a bútól emésztetvén, hasonlítani a fához, melynek levelei nyár elején mind megsárgulnak. S lehullnak az ősz megjötté előtt s a fa kidől szélvész nélkül.

S most érzem, mi bölcs vala a régiak szokása: temetkezni az egyház körül. A kegyesnek és áhítatosnak végorájában vigasztalásul szolgál tudnia, hogy egykor a szent hely árnyékában nyugodhatik, mintha itt az imádság forrásánál, s a zengő énekek szent csörgedezésénél bántatlanabban fogna feketni; de az élőknek is édes, bár bánatos évet nyújt kedveseik és ismerőseik sírhalmi közt járhatni az áhítat házába. Mária egy domború kriptában fekszik, szinte közel az egyház ajtajának küszöbéhez.⁹ Kik ide bejárnak, sokáig fognak reá emlékezni. Ha rossz voltál volna, sok átok hullana hamvaiddra; minthogy jó valál, sírod halma az áldásoktól magasra fog fölemelkedni.

S kívánsz-e más emléket? Oh, nem, én jól tudom. Legfőleg azt óhajtod, hogy néha dombján érezd gyermekedet, miután őt melleden nem érezheted. Te, mint gyökér, benn nyugszol a földben, ő, mint virágod fog ide fenn a napfényben díszleni.

Mi pedig, kik itt maradánk, igyekezzünk magunkat a viszonttalálkozás homályos képeivel vigasztalni. Mert ha soha nem gondolkodtunk volna is a jövő életéről, eszünkbe jut az kedveseink koporsójánál. S keresem én is a bölcsét, ki tökéletesen meggyőzőn arról, hogy feltámadunk, hogy mi támadunk fel és úgy, miként azt a szenvedő Jób hívé. Mert vizsgálódásomban én gyakran borúdba merülök, mikből kiszabadulni nincs más mód, mint nem vizsgálódni tovább. Tehát a vizsgálatot a hit nem állaná ki? Elménk benne több jeleit találja a kételynek semmint a bizonyosságnak? S miért engedtetik többet látnunk az árnyékból, ha több a fény? Talán utoljára is a test hasonló az órához; midőn minden részecskéje megkészült s összeállítatott, elkezdi járását; így a test is, mikor teljesen kifejlett, elkezdi organicus életét. E szerint nem más az élet enyészete, mint az óra mozgásának megszűnése; mindkettő szükségkép bekövetkezik, midőn alkrészei megromlottak. De hol keresed akkor a halhatlanságot? Ha a test bizonyos alakban és szerkezetben maga az élet, úgy ne hidd a testtől különválhatónak az életet, mely az összeomlott testhalomtól pára vagy illat, vagy fényként elröppenhet; így az, ki meghalt, végkép megszűnt élni, s épen azzal se többé sehol, sem égben, sem földön nem találkozol, hacsak hamvaiból ugyanazon test nem áll elő, mi képzelhetetlen, mert azok eledelei lesznek a föld férgeinek, a mezők virágainak, az ég felhőinek, s milliónyi elágazással a természet mindhárom országaiba szétszivárognak. Két ember sorsának képe két virágszál sorsa. Magot terem mindenik, s abból ismét virág támad; de ugyanazon két virágszál soha sem jön vissza, sem egymással soha nem találkozik. S ha a test ismert alaka elvész a sírban, kedveseinkre miként ismerhetünk a jövő életben? Kit fogok én ott testvéremnek szólítani, s ha nevét kiáltozom, ki ért róla, ki felel reá, ki jelen meg nekem?

⁸ Csobaj

⁹ Jakabfalvy Sámuelné Szemere Mária Csobajon (Szabolcs vármegye) halt meg a Jakabfalvy család kúriájában 1840-ben, és mint a birtokos feleségét, a csobaji református templom kertjében lévő családi sírboltban temették el.

Azonban, ha a földet s alakait a túlvilágba is áttesszük, nem maradtunk-e a földön; ha ellenben az alakoktól eltávolozunk, nem találjuk-e magunkat végtelen űrben? Ha pedig az élet nem egy a testtel, hanem ettől különböző valami, s mint ilyen a testtől elválva, valamely fényóceánba visszafoly, azon alak nélkül, melyben itt nekünk megjelent, nem válik-e ismeretlenné az ismeretlenben, és ki választhatja el a fény egyes sugárait egymástól, ki különböztetheti meg egymástól az óceán csöppeit? E szerint, úgy látszik, a jövődő kapuját, melyet a hit rajzol előnkbe, bűn nélkül tarthatjuk csalékony képnek. Ujjainknak tapinthatlan lévén, úgy lehet az ábránd, mint valóság. Mert a messze távolból ítélnünk-e róla? És ha az utóbbit hisszük, nem onnét van-e, mivel óhajtjuk, mivel elvesztők kedveseinket, kiket szeretnénk viszont meglátni? De oh, vajjon lettem-e vagy bölcsebb vagy boldogabb, a kétely sötét partjára ekkép kiállván? Kevélységemben feláldoztam a hitet az észnek. S vele azt nyertem, hogy annak megnyugtató vigasztalását elvesztém anélkül, hogy a hívőknél többet tudnék. S ha azt mondván nekik: a ti hitetek üres álom, nem állhat meg az ész előtt, ők viszont azt kérdik tőlem: „S mit tudsz te?” Mit fogok felelni? Igaz, ők sem tudnak semmit, de legalább hisznek, nekem pedig nincs sem tudásom, mi nem mindig nyugtat meg, sem hitem, mi mindig megvigasztal. Akármint legyen, az emberiségnek az vala legnagyobb jóttevője, ki a halhatatlanságra megtanítá. Ha mese volna is, ez a mese az, mi legközelebb áll a valóhoz, ha hazugság volna is, ez egyetlen hazugság az, mi nem szül új bűnt, sőt anyja az erénynek, ha álom és csalódás volna is, ezen álom az, minek ölében bátran renghetünk, mert soha nem szűn meg lenni álom és csalódás. Azonban ha a remény elhagyna is, velünk marad az emlékezet. Mert a szerető szív nehezen engedi magát szerelmének tárgyától elválasztatni; ha nem bírhat, remél, s ha már nem is remélhet, legalább emlékezik. Ezért bár szenved, de még boldog, ki hamar nem vigasztalódik, boldog azért is, mivel csak az becsülheti magát, ki tartósan emlékezik. Kiben hűség nincs, abban szeretet sem volt, kiben szeretet van, az még ismerősét sem fogja könnyen felejteni, kiben az nincs, az legkedvesbjeire sem fog soká emlékezni. Én részemről soha sem tudtam azokat érteni, kik az ily bánat feledésében nagy és erős lelket keresnek; kinek bánata nem kedves, az nem is vesztett, mert ki kedveltet veszte, az bizonyosan fog ragaszkodni emlékezéséhez – mi nincs bánat nélkül. Bújával a legerősb lélek is miért nem hasonlíthatna a szomorú fűzhöz, melynek törzsöke égnek emelkedik, míg ágai csüggedve hullanak le a tövénél fekvő sírdombra? Hiszen kétszer halt meg, ki elfelejtettet.

Oh, Máriám, én soha nem szűnök meg reád emlékezni, sírdombod süllyedése csak közelebb fog juttatni hamvaidhoz engemet. Bár a fű, mely fölötted nőtt, egyszer már elhervadott is, emlékezeted még nem sértém meg hideg sóhajtással, s képeddel lelkemben soha sem találkozám fájdalom nélkül, mint szoktunk egy régi ismerőssel, ki mellett hidegen elsietünk. Az én keblemben a bánat egy nehéz kőszál, mi oly könnyen helyéből nem mozdul. Az élet kellemei és gyönyörei most havak múlva sem bírták még lelkemet visszafoglalni. Oh, még gyakran hasonlít az én szomorú belsőm egy csendes házhoz, melyből minden, minden ki van űrítve, csak közepén áll *egy koporsó*. Benne semmi egyéb nincs.

De ha a világ s az emberek rólad elfeledkeznenek is, a föld megjegyze már tégedet. Annak emlékéül, hogy sokat szenvedtél, kelle neked oly nagy jel mellé temettetned. Alacsony síroznak Tokaj szép hegye lőn pyramisa. Neved ugyan nincs rá vésvé, de magas teteje messziről a kinek szemébe fog kékelleni, mind az, ha ismert tégedet, ha halla szenvedéseidről, s kebleben résztvevő szívet hordoz, általa emlékeztetve érezi magát felsóhajtani: *ott nyugszik Mária!*

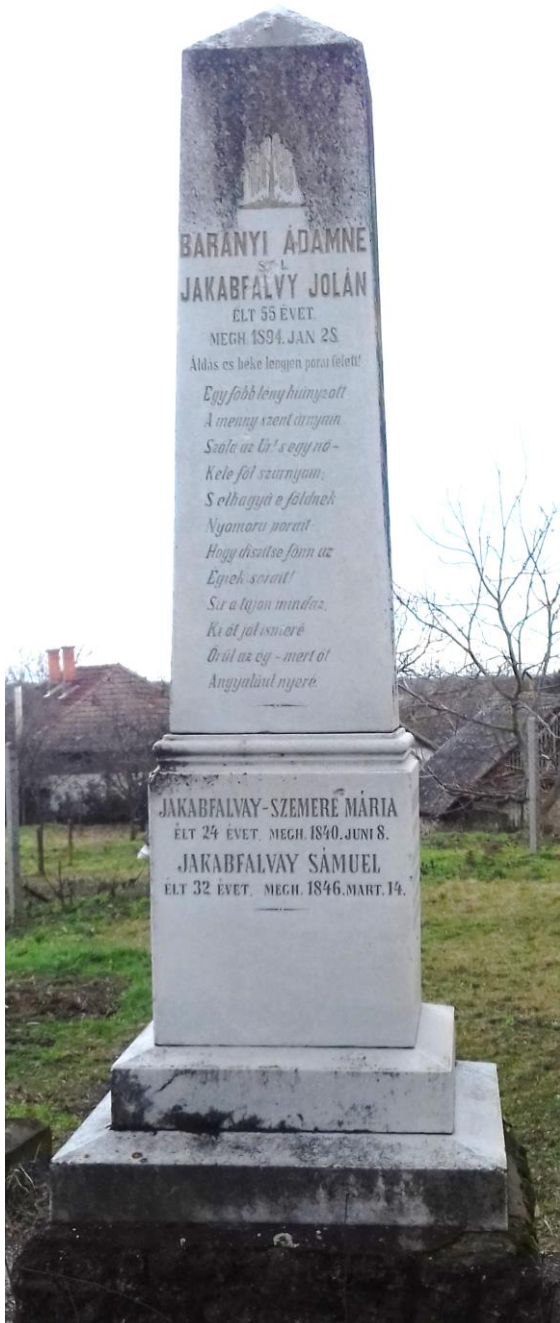
Csobaja a. halottak feljegyzésének - 1846. márc. 17.

Halott neve	Halál oka	Életkor (évek)	Állás	Temetés helye	Temetés dátuma
Csibányi István fia János	1846. márc. 14.	40.	kezelés	csobajai	1846. márc. 17.
Szemesi Sámuel fia Sámuel	1846. márc. 14.	30.	24.	kezelés	csobajai
Csibányi Julián	1846. márc. 16.	20.	—	kezelés	csobajai

4. Szemere Mária (+1840) férje, Jakabfalvy Sámuel halálának és temetésének bejegyzése a Csobaji Református Egyház halotti anyakönyvében, 1846. március 14/1. Csobaji Ref. Egyházközség halotti anyakönyve 1805–1852. 119/189.a csobajai ref. egyház halotti anyakönyvében, 1846. márc. 14/17. (Forrás: FamilySearch)

FORRÁSOK (Anyakönyvek)

FamilySearch = Internetes genealógiai adatbázis: FamilySearch nonprofit family history organization –
 The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, röviden Church of Jesus Christ –
www.familysearch.org/en/

5–6.
 Jakabfalvay Jolán, valamint szülei:
 Szemere Mária és Jakabfalvay Sámuel
 sírköve
 a csobajai templomkertben.
 Bodor Mária felv.

7. Szemere Mária lánya, Jakabfalvy Jolán emlékerlege, második férje, Baranyi Ádám adománya a Csobajai Református Egyháznak (1902). A Sárospataki Református Kollégium Gyűjteményei Múzeum Ltsz. F.1980.25. Asztalos József felv.¹⁰

¹⁰ Serleg Ezüst, aranyozott, öntött, domború, vésett díszítéssel. Karéjos szélű talpa sima, tagolt peremű, felette domborodó. A rövid száron kis kicsúcsosodás. A kúppá alja kidomborodó, behúzás után erősen kiszélesedő, majd újból behúzott. Fedele domború, kúpos tetejű, kúpos fogóval. Díszítés: a talpon barokkos kagylók, a száron bordák, a kúppán ugyanezek ismétlődnek, közöttük sima medalion. A fedélen hasonló indák, kagylók, medalion. Feliratok: a fedélen „1902 húsvét”, a kúppán: „Baranyi Ádám a Csobajai Ev. Ref. Egyháznak elhunyt neje Jakabfalvy Jolán emlékezetére”, a talpán: „A Jézus Krisztusnak vére tisztít meg minket minden bűnünkből 1 Jn 1,7”. Jelzés osztrák hitelesítőjegy és két mesterjegy Készült: 1854. Méretek: talp átm.: 10 cm száj átm.: 11 cm m.: 30 cm Képszám: 3471 52. kép Letét Tiszáninneri Ref. Egyházkerület Múzeuma, leltári szám: F. 1980.27. A kutatásban nyújtott segítséget Egeresi Gábornak és Kusnyír Évának kell megköszönöm. (A szerk. Gy. É.)